

دانشگاه صنعتی امیرکبیر (پلی تکنیک تهران) دانشکده مهندسی کامپیوتر و فناوری اطلاعات

عقیده کاوی و تحلیل احساسات

نگارش زهرا یوسفی تینا غلامی

استاد درس دکتر احسان ناظرفرد

چکیده

در سالهای اخیر، افزایش گستردهای در میزان دادههای خام تولید شده توسط شرکتهای آنلاین و به خصوص، كاربران آنها وجود داشته است. با اين حال، چنين دادههايي بدون وجود داشتن هيچ تحليلي از آنها، ارزشی برای صاحبان کسبوکارها ندارند. این اطلاعات ساختاریافته نیستند و چون برای مخاطب انسانی و نه ماشینی طراحی شدهاند، توسط ماشینها قابل پردازش نیستند اما با تجریه و تحلیل این اطلاعات، شرکتها می توانند اطلاعات ارزشمندی در مورد نیازها، افکار، واکنشها و ایدههای کاربران و مشتریان خود نسبت به محصولات و خدماتی که ارائه میدهند به دست آورند. این موضوع منجر به پیدایش علوم **عقیده کاوی ٔ** و تحلیل احساسات ٔ شده است. در این علوم، تحقیقات بر تولید ابزارهای اتوماتیک برای جمعآوری نظرات و نقدهای فضای مجازی و تحلیل آنها تمرکز دارد.

واژههای کلیدی:

عقیده کاوی، تحلیل احساسات، پردازش زبان طبیعی، قطبی

¹ Opinion Mining

² Sentimental Analysis

فهرست مطالب

۴	فصل اول مقدمه
۶	فصل دوم پیش زمینه
٧	٢-١- پردازش زبان طبيعي
٧	۱-۲-۱ تعبیه کلمه
۹	فصل سوم عقیده کاوی، تحلیل احساسات و نیازهایی که پاسخگوی آن هستند
	۱-۳- عقیده کاوی و تحلیل احساسات
۱۱	۲-۳- تحقیقات در زمینهی عقیدهکاوی
۱۳	فصل چهارم روشها و چالشها ۱-۴- روشهای کلی
۱۴	۴-۱- روشهای کلی
	۴-۲- از کلیدواژه به مفاهیم و معانی
۱٧	۴-۲-۲ روشهای مبتنی بر یافتن کلیدواژهها
۱۸	۴-۲-۲ روشهای مبتنی بر وابستگی کلمات
۱۸	۴-۲-۴ روشهای آماری
۱۸	۴-۲-۴ روشهای مبتنی بر مفهوم
۱٩	فصل پنجم جمعبندی و نتیجهگیریجمعبندی و نتیجهگیری
۲۱	منابع و مراجع

فهرست اشكال

شکل ۳-۱ مدل Bag-of-Concepts شکل ۳-۳

فصل اول مقدمه

مقدمه

هنگامی که میخواهیم از میان گزینههای متعدد یکی را انتخاب کنیم، نظرات سایر افراد می توانند تاثیر به سزایی در این انتخاب داشته باشند. به ویژه اگر هزینههای زمانی، مالی و ... در این انتخاب دخیل باشند. تا چندی پیش، منبع اصلی اطلاعات برای اکثر تصمیم گیریهای ما، دوستان و اطرافیان، مجلههای اختصاصی هر موضوع و وبسایتهای مختلف بودند. اما امروزه، اینترنت به ما امکان استفاده از ابزارهای جدید برای ایجاد و به اشتراک گذاری نظرات و عقاید خود با سایر افراد متصل به شبکهی جهانی وب را میدهد. بلاگها، شبکههای اجتماعی و سرویسهای به اشتراک گذاری محتوا به افراد مختلف امکان به اشتراک گذاری اطلاعات متفاوتی را می دهد. این اطلاعات ساختاریافته نیستند و چون برای مخاطب انسانی و نه ماشینی طراحی شدهاند، توسط ماشینها قابل پردازش نیستند.

در حال حاضر، توجه محققین و صنعت به جمعآوری نظر عموم مردم دربارهی رویدادهای اجتماعی، جنبشهای سیاسی، تصمیمات شرکتهای بزرگ صنعتی، کمپینهای بازاریابی و میزان محبوبیت یک محصول جدید روز به روز در حال افزایش است. این توجه منجر به به وجود آمدن علوم عقیده کاوی و تحلیل احساسات شده است.

فصل دوم پیش زمینه

پیشزمینه

خوب است ابتدا پیش از ورود به بحث اصلی، با علم پردازش زبان طبیعی بیشتر آشنا شویم. این شناخت به ما کمک میکند تا دلیل نیاز به این علم در عقیده کاوی و تحلیل احساسات و مفاهیم آن را بهتر درک کنیم.

در ادامه بیشتر با این علوم آشنا خواهید شد.

۲-۱- پردازش زبان طبیعی

پردازش زبان طبیعی یکی از زیرشاخههای مهم علوم کامپیوتر و هوش مصنوعی است که بر تعامل بین انسانها و ماشینها تمرکز دارد. چالش اصلی در این علم، برنامهریزی ماشین به نحویست که بتواند حجم بزرگی از اطلاعات که به زبان طبیعی انسان نوشته شدهاند را پردازش و درک کند. از دیگر چالشهای این علم، تولید زبان قابل فهم برای انسان (زبان طبیعی) توسط ماشین است.

کاربردهای پردازش زبان طبیعی به دو دسته ی کلی تقسیم می شوند: کاربردهای نوشتاری و کاربردهای گفتاری. از کاربردهای نوشتاری این حوزه می توان به استخراج اطلاعات خاص از یک متن و نیز ترجمه متن از یک زبان طبیعی به زبانی دیگر، اشاره کرد. کاربردهای گفتاری این حوزه نیز شامل سیستمهای پرسش و پاسخ انسان با رایانه است. در سالهای اخیر تحقیقات قابل ملاحظهای در این زمینه صورت گرفته است.

۲-۱-۱ تعبیه کلمه

تعبیه کلمه تجمعی است که به مجموعهای از تکنیکهای یادگیری ویژگی و مدلسازی زبان در پردازش زبان طبیعی اطلاق می شود. در این تکنیکها، کلمات و عبارات از یک سند به بردارهای عددی نگاشت می شوند.

_

³ Word Embedding

به طور مفهومی، این تکنیک مستلزم تعبیه سازی ریا ضی[†] از فضایی با ابعاد زیاد به ازای هر کلمه به فصای برداری پیو سته با ابعاد بسیار کمتر است. روشهایی که جهت تولید این نگا شتها مورد استفاده قرار می گیرند شامل شبکههای عصبی و مدلهای احتمالاتی می شود. استفاده از روش تعبیه کلمه و عبارت به عنوان بازنمایی ورودی سبب افزایش کارایی در کاربردهای مبتنی بر پردازش زبان طبیعی همانند عقیده کاوی و تحلیل احساسات می گردد.

⁴ Mathematical Embedding

فصل سوم عقیده کاوی، تحلیل احساسات و نیازهایی که پاسخگوی آن هستند

دربارهی عقیده کاوی و تحلیل احساسات

خوب است ابتدا کمی بیشتر با عقیده کاوی و تحلیل احساسات آشنا شویم.

۱-۳ عقیده کاوی و تحلیل احساسات

اگرچه عموما از هر دو ا صطلاح برای ا شاره به یک مفهوم ا ستفاده می شود، عقیده کاوی بر ت شخیص قطبیت و تحلیل احساسات بر تشخیص احساساتی که گوینده در بیان یک متن دارد تمرکز دارد. در هر دو زمینه از علوم داده کاوی و پردازش زبان طبیعی برای تشخیص، بازیابی و استخراج اطلاعات گسترده ی شبکه ی جهانی و ب استفاده می شود.

تحلیل عقاید و احساسات یک سند چالش بزرگی است. این کار نیاز به درک عمیق زبان آن سند دارد. این موضوع عقیده کاوی را به مسئلهای مهم در پردازش زبان طبیعی تبدیل می کند زیرا این مسئله به محققین فرصت پیشرفت در تمامی قسمتهای پردازش زبان طبیعی را می دهد. اما متاسفانه در حال حاضر اکثر تحقیقات در زمینه ی تحلیل احساسات بر متون انگلیسی تمرکز دارند و به همین دلیل، اکثر منابع آموزشی و کاربردی این زمینه نیز به زبان انگلیسی هستند.

شرکتهای زیادی از عقیده کاوی و تحلیل احساسات در تحقیقات خود استفاده می کنند. به عنوان مثال، شرکتها از طریق سکوهایی مانند وبسایت توییتر $^{\Lambda}$ به طور مداوم حجم بزرگی از اطلاعات شامل نقد محصولات و سرویسهای ارائه شده توسط آن شرکت را جمع آوری کرده و با استفاده از عقیده کاوی و تحلیل احساسات، برای بهبود محصولات و خدمات خود، رابطهی شرکت و مشتری و سیستمهای توصیه گر

⁶ Data Mining

⁵ Polarity

⁷ Natural Language Processing

⁸ Twitter

^۹تلاش می کنند. همچنین می توان از این روشها برای تشخیص و حذف نظرات پرتنش با محتوای نامناسب استفاده کرد.[۱]

۳-۲- تحقیقات در زمینهی عقیده کاوی

تحقیقات در این زمینه بر تولید ابزارهای اتوماتیک برای جمعآوری نظرات و نقدهای فضای مجازی و تحلیل آنها تمرکز دارد. گروههای مختلف، ابزارهایی برای جمعآوری و تحلیل نظرات کاربران و خلاصه سازی و نمایش گرافیکی آنها ارائه می دهند که از میان آنها می توان به گروه سنتیک نت (Sentic Net) اشاره کرد.

سنتیکنت در سال ۲۰۰۹ در آزمایشگاه رسانهی دانشگاه ام.آی.تی. ۱۰ با همکاری دانشگاه استرلینگ ۱۰ به وجود آمد. تمرکز این گروه از ابتدای کار بر طراحی و توسعهی برنامههای هوشمند آگاه بر احساسات در زمینههای متعدد بوده است. هدف اصلی سینتکنت مشابه پردازش زبان طبیعی، تبدیل زبان انسان به شکلی است که برای ماشینها قابل درک باشد.

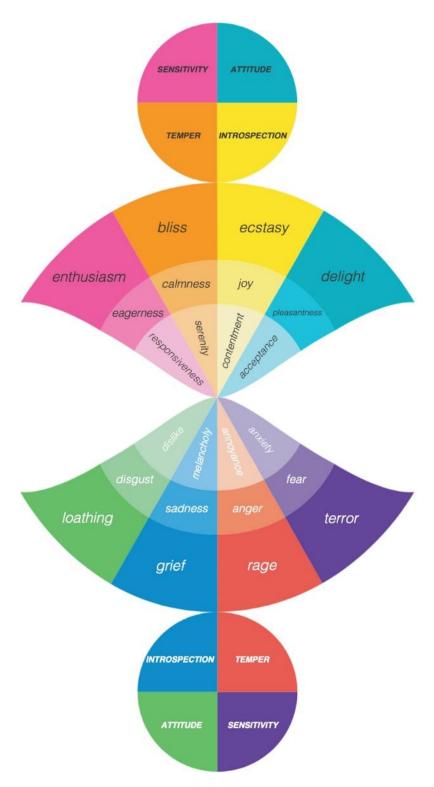
سنتیکنت برای این کار از مدل Bag-of-Concepts استفاده می کند. در این مدل، به جای شمارش ساده ی کلمات و بررسی فرکانس تکرار آنها که از روشهای رایج بازیابی اطلاعات یک سند هستند، با تکیه بر الگوهای زبانشناسی، جریان احساسات در یک سند بررسی می شود. [۲] در صفحه ی بعد شکل کلی این مدل را مشاهده می کنید:

-

⁹ Recommender Systems

¹⁰ Massachusetts Institute of Technology (MIT)

¹¹ Stirling University

شکل ۱-۳: مدل Bag-of-Concepts

فصل چهارم روشها و چالشها در این قسمت به معرفی و بررسی روشهای رایج عقیده کاوی و تحلیل احساسات و چالشهای آن میپردازیم.

۴-۱- روشهای کلی

وظیفه ی اصلی عقیده کاوی، دستهبندی با استفاده از قطبیتهاست. این اتفاق وقتی رخ می دهد که یک متن که بیان کننده ی نظری درباره ی یک موضوع خاص است، در یکی از دو دسته ی احساسی که برای طبقهبندی آن متن استفاده می شوند، قرار گیرد. نظردهی به اشکال thumbs down و یا dislike و یا و النها نمونه ای از دستهبندی با استفاده از قطبیتهاست. همچنین سیستم می تواند پس از تشخیص قطبیت متن به قطبیت آن امتیاز دهد. به عنوان مثال، اگر دو قطب دستهبندی ما قطبهای "مثبت" و "منفی" باشند، سیستم درجه ی مثبت بودن یک متن را مشخص کند و به آن امتیاز دهد.

تشخیص توافق ۱^۲ نیز شکل دیگری از دستهبندی باینری عقاید و احساسات است. تشخیص توافق مشخص می کند که آیا دو متن متفاوت که در مورد یک موضوع خاص صحبت می کنند برچسب احساس مشابهی دارند یا خیر.

اگر متنی حاوی عقاید قوی و محکم دربارهی موضوع خود نباشد یا بیش از یک موضوع را پوشش دهد، با چالشهای جدیدی روبرو خواهیم بود.در این حالت برای تشخیص قطبیت صحیح متن باید این موضوعات را تشخیص داده، نظرات مربوط به هرکدام را استخراج کرده و به صورت جداگانه بررسی کنیم. علاوه بر این، اگر متن حاوی نظرات مثبت و منفی نسبت به یک موضوع باشد، باید به طریق مشابه این نظرات را استخراج کرده و به صورت جداگانه بررسی کرد. برای این کار از روشهای در سطح بخش^{۱۳} استفاده میشود. در یکی از تحقیقاتی که در این زمینه انجام شد، محتوای متن به جای سطح پاراگراف در سطح پایین ترِ جمله بررسی شد. در این روش با استفاده از بررسی حضور کلماتی که نشان دهنده ی افکار و نظرات خاصی هستند و ارتباط آنها با یکدیگر (n-قلمها^{۱۹}) تحلیل احساسات متن انجام شد.[۳]

¹² Agreement Detection

¹³ Segment-Level Opinion Analysis

¹⁴ N-gram

اما حتی گاهی این روشها هم از تشخیص احساس مرتبط با یک شی^{۱۵} و یا صورت و جنبه ی آن ناتوانند. برای حل این مشکل، محققان از رویکردهای جنبه نگرانه ۱۶ استفاده کردند. در این روش، هر نظر و ایده و مخاطب یا هدف آن مشخص شده و احساس آن نیز به دست میاد. برای مثال جمله ی "صفحه ی نمایش تلفن همراه آیفون عالی است اما قابلیت نگهداری شارژ باتری آن ضعیف است." دو جنبه را بررسی می کند: صفحه ی نمایش تلفن همراه و قابلیت نگهداری شارژ باتری. احساس گوینده ی جمله نسبت به جنبه ی اول مثبت و نسبت به دومی منفی است. حال، براساس این سطح از بررسی و کاوش، می توانیم جنبه ی اول مثبت و نسبت به دومی منفی است. حال، براساس این سطح از بررسی و کاوش، می توانیم جسازمان دهی شده تر و یا آماری دقیق تر از آن شی و ویژگیهای مختلف آن را ارائه دهیم.[۶-۴]

علاوه بر این چالش، یک متن می تواند بدون اینکه درباره ی موضوعی نظر دهد، قطبیت داشته باشد. به عنوان مثال، یک خبر می تواند بدون اینکه حاوی نظر یا عقیده خاصی باشد در دسته ی اخبار خوب یا بد قرار گیرد.

در حال حاضر، عقیده کاوی و تحلیل احساسات بر استخراج برداری ۱۷ محتوای متن برای نمایش ویژگیهای مهم آن تکیه دارد. ما می توانیم با استفاده از این بردار، ویژگیهایی همچون **فرکانس عبارت** ۱۸ و **حضور عبارت** ۱۹ برای کلمات موجود در متن را مشخص کنیم.

حضور عبارت، یک متغیر باینری است که مشخص می کند عبارتی خاص در متن حضور دارد (مقدار ۱) یا ندارد (مقدار ۰). این ویژگی در تشخص قطبیت متن نقش مهمی دارد. فرکانس عبارت اشاره به تعداد دفعات تکرار یک عبارت در متن دارد.

اگرچه کلمات پرتکرار در متن اهمیت بالایی دارند اما تکرار یک کلمه میتواند در قطبیت و تحلیل احساسات نهایی متن بیتاثیر باشد. به عنوان مثال، تکرار نام یک شرکت در خبری درباره آن شرکت تاثیری در قطبیت نهایی متن ندارد. در چنین حالاتی میتوان از معیار دیگری به نام n-قلم استفاده کرد. به

¹⁶ Aspect Level

¹⁷ Vector Extraction

¹⁸ Term Frequency

¹⁹ Term Presence

¹⁵ Entity

دنباله ای پیوسته از n-قلم در یک دنباله معین از متن یا کلام n-قلم می گوییم. اقلام می توانند واج، هجا، حرف، واژه و ... باشند. جایگاه یک کلمه در ساختار جمله (فعل، فاعل، مفعول و ...) نیز می تواند معیار مناسبی برای تشخیص قطبیت متن باشد. از دیگر معیارها می توان به فاصله ی بین عبارات اشاره کرد. از این معیار برای بررسی چگالی گروه کلمات استفاده می شود.

۲-۴- از کلیدواژه به مفاهیم و معانی

ما می توانیم سیر تحول حوزه ی عقیده کاوی و تحلیل احسا سات را به و سیله ی بلوکهای ساختاری متن ۲۰ و اطلاعات مربوط به هر کدام بررسی کنیم. بر این اساس، روشهای استفاده شده در مسائل عقیده کاوی و تحلیل احساسات به چهار گروه تقسیم می شوند:

- روشهای مبتنی بر یافتن کلیدواژهها^{۲۱}
- روشهای مبتنی بر وابستگی کلمات
 - روشهای آماری۲۳
 - روشهای مبتنی بر مفهوم ۲۴

²⁰ Token

²¹ Keyword Spotting

²² Lexical Affinity

²³ Statistical Methods

²⁴ Concept-Based Techniques

۴-۲-۴ روشهای مبتنی بر یافتن کلیدواژهها

این روش علی رغم اینکه ساده ترین روش استفاده شده در مسائل عقیده کاوی است، اما به دلیل سادگیاش بسیار محبوب است. در این روش، دسته بندی متون با استفاده از لیستی از کلمات موثر احساسی ۲۵ در متنی که حاوی لغات واضح و غیرمبهم احساسی مانند "شاد"، "ناراحت"، "ترس" و "خسته" است انجام می شود. برای مثال، روش Affective Reasoner که توسط کلارک الیوت ۲۶ معرفی شد، در متن به جست و جوی ۱۹۸ کلیدواژه ی احساسی (مانند "نگران" و "عصبانی")، قیدهای شدت (مانند "خیلی زیاد"، "تقریبا" و "خیلی کم") و تعدادی عبارت کمکی (مانند "انجام داد" و "خواست") می پردازد.

اما این روش دو ضعف دارد:

- نمی تواند به طور موثر و قابل اطمینان کلمات موثر را شناسایی کند.
 - غالباً به ویژگیهای سطحی^{۲۷} متن میپردازد.

با وجود اینکه این روش میتواند به درستی جمله ی "امروز روز خوبی بود." را به عنوان یک جمله مثبت تشخص دهد، اما احتمالا در دسته بندی جمله ی "امروز اصلا روز خوبی نبود." موفق نخواهد بود. همچنین، اگر یک جمله به جای استفاده ی واضح از کلمات موثر، احساس گوینده را در قالب معنایی که در خود نهفته است منتقل کند، این روش در دسته بندی آن موفق نخواهد بود. برای مثال جمله ی "همسرم تقاضای طلاق کرده است و قصد دارد حق حضانت بچههایمان را از من بگیرد." احساسات قوی گوینده را منتقل می کند اما در آن از کلمات موثر استفاده نشده است. در نتیجه، این روش نمی تواند به درستی این نوع جملات را دسته بندی کند.

²⁵ Affect Words

²⁶ Clarck Elliott

²⁷ Surface Features

۲-۲-۴ روشهای مبتنی بر وابستگی کلمات

این روش کمی پیچیده تر از روش قبلی است زیرا نه تنها لغات موثر را به درستی شناسایی می کند بلکه به هر لغت یک احتمالِ ارتباط با یک احساس خاص را نسبت می دهد. برای مثال، این تکنیک ممکن است به کلمه ی "تصادف" (۷۵٪ احتمال بیان یک حس منفی را بدهد. مانند عبارات "تصادف ماشین" و "کشته شده در تصادف".[۷]

با وجود اینکه این روش نسبت به روش قبلی برتری دارد اما نقطه ضعفهایی نیز دارد:

- نمی تواند به درستی احساس موجود در جمله ی "از وقوع تصادف جلوگیری کردم." را از جملات مشابه اما با معنای متفاوت مانند "دوستم را تصادفی ملاقات کردم." تفکیک کند.
- احتمالات نسبت داده شده به یک کلمه معمولا به موضوع متن بستگی دارد که این، ساخت مدلی با قابلیت استفاده ی مجدد برای متون مختلف و مستقل از موضوع متن را مشکل تر میسازد.

۴-۲-۳ روشهای آماری

این روش ترکیبی از دو روش قبلی است که این کار با train کردن یک الگوریتم یادگیری ماشین با استفاده از مجموعهای بزرگ از متون نشانه گذاری شده انجام می شود. اما به طور کلی این دسته از روشها ضعیف هستند، زیرا برای موثربودن نیاز به دسته بزرگی از متون و اسناد برای train کردن الگوریتم خود دارند و در غیر این صورت تنها برای دسته بندی متون کوتاه و در سطح جمله یا پاراگراف کاربرد دارند.

۴-۲-۴ روشهای مبتنی بر مفهوم

در این دسته از روشها با استفاده از شبکهی جهانی وب و شبکههای معنایی^{۲۸} به بررسی نحوی و معنایی یک متن می پردازند. این کار به سیستم کمک می کند تا اطلاعات مفهومی و احساسی مربوط به یک متن را در زبان طبیعی به دست بیاورد (به جای استفاده از کلیدواژهها و احتمال حضور کلمات خاص در متن).

_

²⁸ Semantic Networks

فصل پنجم جمعبندی و نتیجهگیری

جمعبندی و نتیجهگیری

عقیده کاوی و تحلیل احساسات به تدریج در حال تبدیل شدن به یک حوزه ی تحقیقاتی جداگانه است که بین حوزههای پردازش زبان طبیعی و فهم زبان طبیعی 79 قرار می گیرد. برخلاف حوزه ی پردازش زبان طبیعی که بیر روی موضوعات مفهومی مانند خلاصه سازی 79 و دسته بندی اتوماتیک 17 متمرکز هستند، تحقیقات در این دو حوزه بیشتر بر روی بار معنایی و اطلاعات موثر دریافتی از زبان طبیعی تمرکز دارند و نیازی به فهم عمیق متن نیست.

از طرفی، شبکه ی جهانی وب باعث شده است که کاربران علاقه مند به ارتباط و به اشتراک گذاری اطلاعات از طریق شبکه های اجتماعی، گروه های آنلاین، بلاگ ها، ویکی و دیگر شبکه های مشترک روی بیاورند. دانش جمعی در سراسر وب گسترده شده است، به خصوص در حوزه های مربوط به زندگی روزمره مانند رفت و آمد، توریسم، آموزش و بهداشت و سلامت. اما علی رغم پیشرفت های صورت گرفته، تحلیل احساسات و عقیده کاوی همچنان در حال یافتن جایگاه خود به عنوان یک حوزه ی جدید بین رشته ای است.

²⁹ Natural Language Understanding

³⁰ Summarization

³¹ Auto-Categorization

- [1] Liu, B. and Zhang, L., 2012. A survey of opinion mining and sentiment analysis. In *Mining text data* (pp. 415-463). Springer, Boston, MA.
- [Y] https://sentic.net/about/
- [$^{\circ}$] Riloff, E. and Wiebe, J., 2003. Learning extraction patterns for subjective expressions. In *Proceedings of the 2003 conference on Empirical methods in natural language processing* (pp. 105-112).
- [4] Hu, M. and Liu, B., 2004, August. Mining and summarizing customer reviews. In *Proceedings* of the tenth ACM SIGKDD international conference on Knowledge discovery and data mining (pp. 168-177).
- [°] Lu, B., Ott, M., Cardie, C. and Tsou, B.K., 2011, December. Multi-aspect sentiment analysis with topic models. In 2011 IEEE 11th international conference on data mining workshops (pp. 81-88). IEEE.
- [7] Di Fabbrizio, G., Aker, A. and Gaizauskas, R., 2011, December. Starlet: multi-document summarization of service and product reviews with balanced rating distributions. In 2011 IEEE 11th International Conference on Data Mining Workshops (pp. 67-74). IEEE.
- [V] Stevenson, R.A., Mikels, J.A. and James, T.W., 2007. Characterization of the affective norms for English words by discrete emotional categories. *Behavior research methods*, 39(4), pp.1020-1024.